

Περιεχόμενα

- 2 Διεθνής Ημέρα Μουσείων 2020
- 9 Συνέδρια, Σεμινάρια και Ημερίδες
- 18 Μουσεία
- 42 Εκθέσεις
- 54 Εκπαιδευτικές δράσεις
- 61 Συντήρηση Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης
- 62 Μουσεία και Συλλογές – Σκέψεις και απόψεις
- 66 Ευρωπαϊκά και άλλα προγράμματα
- 70 Ευρωπαϊκές Ημέρες Πολιτιστικής Κληρονομιάς 2020
- 72 Εκδηλώσεις
- 77 Φόρος Τιμής
- 81 Νέες Εκδόσεις
- 87 Δήλωση του Ελληνικού Τμήματος του ICOM για την Αγία Σοφία

2020: Μια δύσκολη χρονιά για τα μουσεία όλου του κόσμου

Το 2020 ανέτειλε με αισιοδοξία για τα μουσεία όλου του κόσμου. Πολύ γρήγορα όμως η πανδημία του κορωνοϊού COVID-19 ανέτρεψε όλους τους προγραμματισμούς. Τα μουσεία έκλεισαν τον Μάρτιο με την έκρηξη του πρώτου κύματος της πανδημίας και όταν άνοιξαν –όσα άνοιξαν– και πάλι στο κοινό, μετά από τρεις περίπου μήνες, συνειδητοποιήσαν ότι είχαν πλέον να αντιμετωπίσουν μια νέα, διαφορετική πραγματικότητα. Έπρεπε όχι μόνο να ξανακερδίσουν το κοινό, αλλά να ξανασχεδιάσουν την πορεία τους και να σκεφθούν το μέλλον με διαφορετικούς όρους.

Η πανδημία δεν είναι όμως η μοναδική πρόκληση. Η κλιματική αλλαγή και οι φυσικές καταστροφές, οι ένοπλες συρράξεις, το προσφυγικό και το μεταναστευτικό πρόβλημα, οι κοινωνικές εκρήξεις και ανακατατάξεις είναι ζητήματα που απαιτούν επαναπροσδιορισμό του κοινωνικού ρόλου των μουσείων, ευαισθητοποίηση των πολιτών, συνεχή εκπαίδευση και ανάπτυξη δεξιοτήτων. Παράλληλα, γίνεται εμφανής η ανάγκη κατάρτισης σχεδίων έκτακτης ανάγκης σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο.

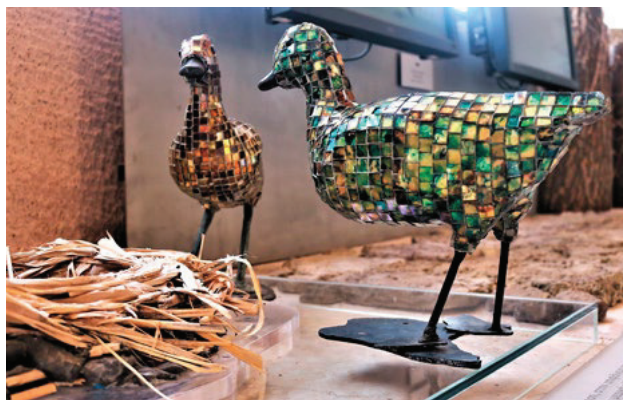
Το ICOM, επιθυμώντας να καταγράψει τις επιπτώσεις της πανδημίας στα μουσεία, πραγματοποίησε δύο έρευνες, τα αποτελέσματα των οποίων εκπέμπουν σήμα κινδύνου για το μέλλον των μουσειακών οργανισμών ([πρώτη](#) και [δεύτερη](#) έρευνα). Κοινή είναι η διαπίστωση ότι το μουσείο του αύριο δεν θα είναι το ίδιο με εκείνο του χθες. Η ψηφιακή στροφή είναι γεγονός, καθώς τα μουσεία αναζητούν μια διέξοδο για να συνεχίσουν να επικοινωνούν με το ευρύτερο κοινό. Ζητούμενο είναι τώρα η επίτευξη της αναγκαίας ισορροπίας μεταξύ πραγματικού και ψηφιακού.

Εξαιτίας της πανδημίας, ο εορτασμός της Διεθνούς Ημέρας Μουσείων 2020, στις 18 Μαΐου, βρήκε τα μουσεία κλειστά, αλλά όχι σιωπηλά, καθώς συνέχισαν το έργο τους μέσα από ψηφιακές εφαρμογές και δράσεις. Απέδειξαν έτσι ότι είναι ζωντανοί οργανισμοί που ανταποκρίνονται στις ανάγκες του σύγχρονου ανθρώπου συμβάλλοντας ουσιαστικά, ώστε ο φετινός εορτασμός να πραγματοποιηθεί «ψηφιακά».

Το Ελληνικό Τμήμα του ICOM αποτέλεσε τον κόμβο προβολής των πρωτοβουλιών των ελληνικών μουσείων, αναδεικνύοντας τις ψηφιακές δράσεις που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο του εορτασμού με θέμα «Μουσεία για την Ισότητα: Ποικιλομορφία και Κοινωνική Συνοχή». Εξήντα και πλέον φορείς από όλη την Ελλάδα διοργάνωσαν πλήθος εκδηλώσεων, τόσο στις ιστοσελίδες τους όσο και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης που αναρτήθηκαν στην ιστοσελίδα μας.

Το παρόν τεύχος του Ενημερωτικού Δελτίου, που βρίσκει τα μουσεία και πάλι κλειστά λόγω του δεύτερου κύματος της πανδημίας, αφιερώνεται στη μνήμη του καθηγητή Νίκου Ζία που διετέλεσε επί μία οκταετία Πρόεδρος του Ελληνικού Τμήματος του ICOM προσφέροντας σημαντικό έργο και συμβάλλοντας καθοριστικά στην καθιέρωση και την ανάπτυξή του. Παράλληλα, έχοντας πάντοτε ως μέτρο τον άνθρωπο, βοήθησε πολλούς νέους επιστήμονες που επιθυμούσαν να εργαστούν στον χώρο των μουσείων, μεριμνώντας επίσης για την εισαγωγή της μουσειολογίας στην πανεπιστημιακή διδασκαλία. Κυρίως όμως συνέβαλε ώστε να δημιουργηθεί στο ICOM μια κοινότητα ανθρώπων που εργάστηκε –και συνεχίζει να εργάζεται– με αφοσίωση και όραμα, αφήνοντας έτσι μια σημαντική παρακαταθήκη για το μέλλον.

TETH XATZHNIKOLAΟΥ

Όμως, η φύση είναι «αδάμαστη», έχοντας τη «μαγική» ιδιότητα να αναγεννιέται, αλλά και να αναπροσαρμόζεται στις εκάστοτε συνθήκες, γεγονός που έρχεται να μας θυμίσει με το έργο της και η καλλιτέχνις. Ζώα, πουλιά, ερπετά, έντομα, κλαδιά, φύλλα, λουλούδια, καρποί, ακόμα και προσωποποιήσεις της φύσης, είτε σε νατουραλιστικές είτε σε πιο αφαιρετικές φόρμες, παίρνουν διάφορες μορφές, μεγαθύνονται, μεταμορφώνονται, μεταλλάσσονται με τη χρήση ποικίλων υλικών, όπως μέταλλο, χρωματιστές ψηφίδες, καθρέφτες. Παράλληλα, τα έργα αυτά υπερβαίνουν την υπόστασή τους, αποκτούν μυθικές διαστάσεις, μετατρέπονται σε σύμβολα.

Στο προλογικό της σημείωμα για την έκθεση, η ίδια η εικαστικός επισημαίνει μεταξύ άλλων: «[...] Στο έργο μου δύο είναι τα θέματα που παίζουν κυρίαρχο ρόλο: η φύση και ο μύθος. Η συνεχής προσπάθειά μου μέχρι τώρα είναι να κατανοήσω τη φύση και, μέσω της απόλαυσης που μου παρέχει η παρατήρησή της, να την εκφράσω με την τέχνη μου [...]. Στο Μουσείο Περιβάλλοντος Στυμφαλίας, προσκαλούμαι με τα έργα μου σε μια συνομιλία με τον μυθικό αυτόν τόπο, ο οποίος μου δίνει ως αντίδωρο τη μαγεία του και την ομορφιά του, και κυρίως την ώθηση να συνεχίσω να καλλιεργώ τους νέους μου κήπους». Αντλώντας έμπνευση από το φυσικό περιβάλλον και από τη θεματική του Μουσείου Περιβάλλοντος Στυμφαλίας, τα έργα

της Λίτη υπενθυμίζουν το μεγαλείο της φύσης και την ανάγκη προστασίας της. Ο επισκέπτης, μέσω της περιήγησής του στην έκθεση, καλείται να διαισθανθεί ότι φύση και άνθρωπος οφείλουν να συμπορεύονται, τηρώντας αμοιβαίους κανόνες συμβίωσης ώστε να εξασφαλίζεται η αρμονική συνύπαρξή τους.

Van Eyck – Μια οπτική επανάσταση – Γάνδη, Μουσείο Καλών Τεχνών

ΕΥΓΕΝΙΑ ΔΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Η έκθεση με τίτλο «Van Eyck – An Optical Revolution» ήταν η μεγαλύτερη που έχει έως σήμερα αφιερωθεί στον φλαμανδό ζωγράφο, στον οποίον ο Γκαίτε ανακάλυψε μια νέα θεώρηση του σύμπαντος. Η έκθεση εγκαινιάστηκε την 1η Φεβρουαρίου 2020 στο Museum of Fine Arts της Γάνδης και έκλεισε αναγκαστικά στις 12 Μαρτίου εξαιτίας της πανδημίας της νόσου του κορωνοϊού 2019.

Στον χρωστήρα του Van Eyck, ο οποίος τις πρώτες δεκαετίες του 15ου αιώνα άλλαξε για πάντα τη Δυτική ζωγραφική, αποδίδονται σήμερα είκοσι περίπου έργα, και τα μισά απ' αυτά ταξίδεψαν στη Γάνδη μαζί με δημιουργίες καλλιτεχνών του εργαστηρίου του, αντίγραφα χαμένων έργων, και εκατό πίνακες σύγχρονων και μεταγενέστερων ζωγράφων. Καρδιά της έκθεσης ήταν το Πολύπτυχο της Γάνδης, γνωστό και ως Προσκύνηση του Αμνού, το οποίο εκτέθηκε για πρώτη και τελευταία φορά εκτός του καθεδρικού ναού της πόλης. Η σημασία του εγχειρήματος αναγνωρίστηκε άμεσα από το ευρωπαϊκό κοινό, το οποίο συνέρρευσε από την πρώτη ημέρα του ανοίγματος της έκθεσης στη φλαμανδική πόλη εκπλήσσοντας ακόμη και το προσωπικό του Μουσείου, ενώ μετά το αναγκαστικό κλείσιμο εκατομμύρια ευρώ επεστράφησαν σε όσους είχαν εξασφαλίσει εισιτήρια.

Για τη συντήρηση του Πολύπτυχου και την πραγματοποίηση της έκθεσης συνεργάστηκαν οι παρακάτω φορείς: Flemish Community - Department of Culture, Youth & Media, the City of Ghent, Visit Flanders, St Bavo's Cathedral, Ghent University Art Historical Department, Henri Pirenne Institute for Medieval Studies, Ghent University, Flemish Research Centre for the Arts in Burgundian Netherlands, Royal Institute for Cultural Heritage (KIK-IRPA). Επιμελητές της έκθεσης ήταν οι ιστορικοί τέχνης Maximiliaan Martens, Till-Holger Borchert, Jan Dumolyn, Johan De Smet και Frederica Van Dam –οι δύο τελευταίοι είχαν και την επιμέλεια του ογκώδους καταλόγου της έκθεσης–, με τη συνεργασία του Matthias Depoorter από το Μουσείο της

Γάνδης, ενώ τον γενικό συντονισμό του προγράμματος είχαν οι Johan De Smet και Ellen Wyns.

Το Πολύπτυχο της Γάνδης, ένα εμβληματικό έργο της Δυτικής θρησκευτικής τέχνης, υπογεγραμμένο από τους αδελφούς Hubert και Jan Van Eyck, ολοκληρώθηκε πριν το 1432, σύμφωνα με την επιγραφή στο εσωτερικό του. Ήταν παραγγελία του Joost Vijdt, ενός πλούσιου εμπόρου από τη Γάνδη και της συζύγου του Lysbette για το ιδιωτικό τους παρεκκλήσι στην εκκλησία τότε του Αγίου Ιωάννη, τον σημερινό καθεδρικό ναό του Αγίου Μπαβόν. Οι δωρητές απεικονίζονται στην εξωτερική όψη του Πολύπτυχου, με τους προστάτες αγίους τους, τον Ιωάννη Πρόδρομο και Ιωάννη Ευαγγελιστή. Το τεράστιο έργο με τα 24 φύλλα συνιστά μια νέα αντίληψη για την τέχνη, καθόσον οι αδελφοί Van Eyck εγκαταλείπουν την εξιδανίκευση χάριν του ρεαλισμού και της αναπαράστασης της πραγματικότητας των ανθρώπων και της φύσης. Τα γυμνά σώματα του Αδάμ και της Εύας θεωρήθηκε άπρεπο να εκτίθενται σε ναό και, έτσι, το 1861 πουλήθηκαν στο βελγικό κράτος. Η ιστορία δεν υπήρξε ευνοϊκή για το μοναδικό αυτό έργο της φλαμανδικής ζωγραφικής, κάτι που επιβεβαιώθηκε και πρόσφατα. Το Πολύπτυχο αποτελεί ένα από τα πλέον πολύπαθα έργα τέχνης, έχοντας κλαπεί 13 φορές στη διάρκεια έξι αιώνων. Στις αρχές του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και μετά από ένα περιπετειώδες, και κυρίως άτυχο, ταξίδι στην Ευρώπη προκειμένου να σωθεί, πέρασε στην κατοχή των Γερμανών, κίνησε το προσωπικό ενδιαφέρον

του Χίτλερ, ο οποίος ήθελε να το μεταφέρει στη Βαυαρία, και τελικά εντοπίστηκε από Αμερικανούς στρατιώτες σε ορυχείο αλατιού στην Αυστρία από όπου και επεστράφη στο Βέλγιο με το τέλος του Πολέμου.

Η έκθεση του 2020 στο Μουσείο της Γάνδης ήταν η κατάληξη ενός πενταετούς προγράμματος συντήρησης των 8 από τα 24 φύλλα του Πολύπτυχου στο Βασιλικό Ινστιτούτο Καλλιτεχνικής Κληρονομιάς του Βελγίου με τη μέθοδο ανάλυσης φωτεινότητας MA-XRF και κόστος 1,3 εκ. ευρώ. Αυτά τα οκτώ τμήματα από την κλειστή όψη του έργου εκτέθηκαν μαζί με δύο εσωτερικά φύλλα, τον Αδάμ και την Εύα, στο Μουσείο. Με το τέλος της έκθεσης επέστρεψαν στον καθεδρικό ναό για να ενωθούν με τα φύλλα που είχαν παραμείνει εκεί και με την προοπτική να μη μετακινηθούν ποτέ ξανά.

Στο Μουσείο της Γάνδης, σε 13 αίθουσες, εκτέθηκαν μερικά από τα σπουδαιότερα έργα του όψιμου Μεσαίωνα. Οι ενότητες της έκθεσης ορίστηκαν με βάση έργα του Van Eyck, κυρίως τα τμήματα του Πολύπτυχου: «Πτώση και Σωτηρία» με τις επιβλητικές αναπαραστάσεις του ζεύγους των πρωτοπλάστων, «Άγιοι και γήινο τοπίο», «Μητέρα και Παιδί», «Ο Λόγος του Θεού», «Αρχιτεκτονική», η οποία κατέχει εξέχουσα θέση στο έργο του Van Eyck, «Μίμηση Γλυπτικής», με βάση τα δύο ζωγραφικά έργα που μιμούνται αγάλματα, τον Ιωάννη Πρόδρομο και τον Ευαγγελιστή, η «Αναπαράσταση του Αν-

θρώπου» –μία από τις πιο εντυπωσιακές ενότητες της έκθεσης– και η «Θεϊκή Αναπαράσταση». Ο Van Eyck συνυπήρξε με περισσότερα από 100 σύγχρονά του και μεταγενέστερα έργα. Θρησκευτικές εικόνες, πίνακες, χειρόγραφα, γλυπτά, σχέδια και tapisseries αναδείκνυαν την ανάπτυξη των τεχνών και το πολιτισμικό περιβάλλον της Φλάνδρας του 15ου αιώνα. Εξάλλου, εάν ο μεγάλος αδελφός, ο Hubert, παραμένει μια φευγαλέα προσωπικότητα, ο Jan υπήρξε σημαίνον στέλεχος της κοινωνίας της εποχής του και ζωγράφος του ισχυρού δούκα της Βουργουνδίας. Όσοι επισκέφθηκαν την έκθεση είχαν το μοναδικό προνόμιο να παρακολουθήσουν την οπτική επανάσταση του Van Eyck παράλληλα με τις δημιουργίες των Ιταλών συγχρόνων του, όπως του Gentile da Fabriano, του Fra Angelico, του Pisanello, του Masaccio και του Benozzo Gozzoli. Δυστυχώς, από αυτήν την τόσο εμπειριστατωμένη έκθεση απουσίαζε μια αναφορά στη βυζαντινή τέχνη και τη γενικότερη επιρροή της κυρίως μέσω Ιταλίας, ειδικότερα μέσω Βενετίας, ή και στις εμπορικές και καλλιτεχνικές σχέσεις Φλάνδρας και βενετικής Κρήτης. Παρατηρώντας τα έργα δεν μπορούσε να μην αναλογισθεί κάποιος ότι η επανάσταση του ζωγράφου, του οποίου το Πολύπτυχο ο Dürer βρήκε εξαίσιο και μεγαλοφυές, εξακολουθεί να εντυπωσιάζει 600 χρόνια μετά τον θάνατό του. Η τεχνική του λαδιού, την οποία ο Van Eyck τελειοποίησε, επηρέασε στο σύνολό της την τέχνη μέ-

χρι και σήμερα. Ο τρόπος που απέδωσε την πραγματικότητα ήταν σαν να παρατήρησε τον κόσμο με διαφορετικά από τους προκατόχους του μάτια. Οι προσωπογραφίες δεν ήταν ποτέ πριν τόσο ρεαλιστικά αποδοσμένες, όπως δεν ήταν και τα σύννεφα, το φεγγάρι ή το νερό της πηγής. Οι επισκέπτες της έκθεσης είχαν την ευκαιρία να αντιληφθούν άμεσα ότι η ζωγραφική του Van Eyck δεν περιορίζεται στη μίμηση, αλλά επιτυγχάνει τέλεια και τη δημιουργία ψευδαισθήσης. Οι αφιερωτές του Πολύπτυχου δίνουν την εντύπωση ότι πραγματικά κάθονται σε κόγχες και τα παιχνίδια με το φως, η εναλλαγή σκιασμένων και φωτισμένων επιφανειών προσθέτουν την τρίτη διάσταση σε αναπαραστάσεις προσώπων και αντικειμένων.

Τα Μουσεία του Βατικανού, το Λούβρο, το Πράντο, η Galleria Doria Pamphilj της Ρώμης, η Gemäldegalerie του Βερολίνου, η National Gallery της Ουάσιγκτον, το Μουσείο J. Paul Getty του Los Angeles είναι μερικά μόνο από τα μουσεία του κόσμου που έστειλαν έργα γι' αυτή την ανεπανάληπτη έκθεση της Γάνδης. Στο website <https://vaneck2020.be> είναι διαθέσιμες πληροφορίες για την έκθεση, καθώς και εξαιρετικές φωτογραφίες υψηλής ανάλυσης. Είναι βέβαιο ότι ποτέ πριν δεν υπήρξε παρόμοια ευκαιρία επαφής με τα έργα του Van Eyck, μελέτης της ιδιοφυίας του και της θέσης του στην ευρωπαϊκή ζωγραφική.